

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2026

Film Potopa, příběh rusínské vesnice | Vesnický kněz na Podkarpatské Rusi | Vyhlídkové lety nad podkarpatskými městy | O zdravotnické škole | Rod Kričfaluši v Česku | Rusínský buditel Petro Kuzmjak | Výročí Alexy Bokšaye | Prohlášení ke 4. výročí války na Ukrajině | Rusínské plesy

Víme o sobě

Na nedávné besedě o rusínské kultuře v Plzni, na niž nás pozvalo nakladatelství Euskaldun, přišli zájemci o dané téma i vůbec o Rusíny jako národnost. Lidé různých generací se živě zajímali o konkrétní fakta, pokládali zsvěcené otázky, vyjadřovali své názory a postřehy. Někteří účastníci večera znali i knížky o Podkarpatsku (např. historickou sérii Vladimíra Kušteka).

Bylo to milé, příjemné a potěšitelné, ale nikoliv výjimečné. O podkarpatské realie – ať jde o historii či současnost, se zajímá odborná veřejnost, média i širší publikum. Příkladem může být zájem o události před osmi dekadami: Letos koncem ledna uplynulo 80 let od oficiálního potvrzení faktu, že Podkarpatsko se stalo součástí Sovětského svazu. Výnosem Nejvyššího sovětu SSSR byla 22. ledna 1946 zřízena tzv. Zakarpatská oblast a s okamžitou platností začleněna do Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Šlo už pouze o formální akt, neboť Sověti fakticky ovládali region od října 1944. Neblahé výročí nyní připomněla periodika, rozhlas i televize. Např. MF Dnes mj. zdůraznila, že „Československo přišlo o 12 tisíc kilometrů čtverečních, na kterých žilo asi 600 tisíc obyvatel.“ Mimochodem, dnešní dramatická doba nabízí aktuální souvislosti dějin s nynější ruskou agresí na Ukrajině a imperia-listickým záměry současného Ruska.

Možná je to i jedna z příčin zájmu o někdejší Podkarpatskou Rus, o Rusíny a kulturu blízké země. A patrně k tomu přispívá také skutečnost, že mezi námi žije poměrně početná komunita Rusínů, kteří se hlásí ke své národnosti i kultuře. Jedním z důkazů je také film Potopa uváděný v našich kinech, který vznikl s výraznou českou koprodukcí. Více se o filmovém příběhu Rusínů dočtete v tomto čísle.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Continental Film

Rusínská studentka Sára Chripáková v titulní roli filmu Potopa

S Rusíny jsme se smáli i plakali, říká režisér Martin Gonda

Do kin přichází citlivý, skvěle natočený film Potopa, který ukazuje kousek historie Rusínů v Československu. Dodejme, že truchlivé historie. V kostce: v polovině osmdesátých let minulého století bylo rozhodnuto o stavbě vodního díla Starina na severovýchodním Slovensku. V důsledku tohoto rozhodnutí bylo násilně vystěhováváno a srovnáno se zemí sedm rusínských obcí. Zatopena přitom byla jenom jedna z nich. Příběh snímku nás zavádí do obce Ruské, dnes už neexistující, ale v té době žijící si svým vlastním životem. Lidé pracovali na polích, na pastvinách, dojížděli do fabrik, mladí chodili do školy a na zábavy. V centru dění snímku jsou mladičká Mara se svými touhami a sny (hraje ji Sára Chripáková) a její

otec, staromilský a despotický Alexandr (v podání Jozefa Pantlikáše). Režisérem snímku je Martin Gonda. Rozmlouváme s ním i se Sárou Chripákovou.

Na začátku trochu zeširoka. Při sledování vašeho filmu mi v paměti vytanul snímek Dušana Hanáka Obrazy starého světa. Chápu to tak, že váš snímek je tak trošku o starém světě, který pamatujeme, ovšem byl násilně zničen, a už není?

M. G. Dá se to možná pojmout i takhle, ale úplně bych tímhle způsobem film necharakterizoval. I když – máte pravdu, v zásadě je o zániku malého společenství Rusínů, žijících na severovýchodě Slovenska.

Pokračování na straně 3

POZVÁNKA

Dne 25. března od 19 hodin

pořádá nakladatelství Euskaldun v Lužickém semináři v Praze 1,
U Lužického semináře 13

večer věnovaný rusínské kultuře a literatuře, jazyku
a vzájemnému česko-rusínském prolínání.

Hlas malému národu z podkarpatských hor propůjčí publicistka Agáta Pilátová, o hudební doprovod se postarají členové skupiny MDK Band, Marie "Muška" Chmelíková a Ondřej Beneš, kteří pro tuto příležitost nazkoušeli několik rusínských lidových písní.

POZVÁNKA

Výkonný výbor Společnosti přátel Podkarpatské Rusi
srdečně zve na členskou schůzi SPPR
ve středu 22. dubna 2026 v 16,30 hodin

v kavárně Domu národnostních menšin Praha 2, Vocelova 3.

Program: Zpráva o činnosti a hospodaření v uplynulém období – Aktivity v letošním roce – Beseda se zastupci Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě – Volba nového výboru – Diskuse – Malé občerstvení

Kostel svatého Archanděla Michaela vstává z popela

Obnova Kostela svatého Archanděla Michaela, o jehož požáru jsme na stránkách našeho časopisu psali, úspěšně probíhá. Na základě zachovalých a méně poškozených pozůstatků konstrukce a stávající dokumentace této cenné památky byl zhotoven projekt rekonstrukce. Poté bylo na podzim roku 2023 vydáno stavební povolení a zároveň proběhlo výběrové řízení na zhotovitele. Výsledek řízení byl oznámen na zasedání Rady hlavního města Prahy ze 4. listopadu, kdy Rada vybrala jako zhotovitele Společnost Pohl-Archatt-Chládek+T PAR – Sv. Michael.

Rekonstrukce byla zahájena na jaře roku 2025. Od té doby mohou návštěvníci Kinského sadů sledovat průběh obnovy této cenné památky. Můžeme vidět dělníky pečlivě pracující na stavbě dřevěné konstrukce podle technologických postupů zpracovaných a schválených památkáři. Od loňského podzimu si pozorný návštěvník může všimnout postupného vytváření základů pro opětné vztyčení věží. Vše nasvědčuje tomu, že obnova jedné z dominant Petřínských sadů v hodnotě cca 50 mil. Kč bude úspěšně ukončena v plánovaném termínu, tedy v listopadu letošního roku.

ps

Foto Petr Skala

Kostel sv. Michala, stav v únoru 2026

„Podte do nás do večeri“

V preplněné sále Městského kulturněho střediska v Humennom sa 8. 2. 2026 uskutočnil program Rusínskej obrody pod názvom: „Podte do nás do večeri.“ Bola to akcia, ktorú organizátori zamerali na spomienku, ako sa uskutočňovali aktivity našich predkov počas dlhých zimných večerov na našich dedinách pod názvom „Večurki“. Zvyky ako to bolo pre páraní peria, pri priadkach i pri zábave mládeže. Vo svojom vystúpení ich predviedla FS Porubianka z rusínskej dediny Porúba. Humorným slovom do programu prispel herec rusínskeho diva-

dla v Prešove Igor Latta a spevom prispela speváčka skupina Lalia i EXOTIK.

Viac ako 250 prítomných divákov sa zhodlo na tom, že je potrebné tradície našich predkov zachovávať a stále pripomínať našej mládeži.

V závere vyše ako dvojhodinového programu účinkujúci spolu s divákmi zaspievali „Živite ľudie“ ako prejav našej spolupatričnosti k Rusinom a zároveň poďakovanie organizátorom a sponzorom tohto podujatia. Poďakovanie patrí páni učiteľke Gymnázia J. Zlatoústeho v Humennom p. Švecovej a žia-

kom gymnázia, ktorí sa podieľali na spoloorganizácii podujatia.

Na záver podujatie zhodnotil jeden zo sponzorov a predseda Nadácie Drevený kostolík v Habure Dušan Zavacký st.: „Chceme v takýchto podujatiach Rusínov pokračovať aj do budúcnosti, pretože naši predkovia a naša rusínska obec si to zaslúžia. Chceme našej mladej generácii priblížiť zvyky našich predkov, ktorí možno po materiálnej stránke nemali všetko, ale mali veľké srdcia pre úctu k svojmu národu, jazyku a tradíciám.“

IVAN PAJTAS

Milí čtenáři, Rusíni, sympatizanti a všichni příznivci rusínské kultury!

V nové rubrice vám budeme pravidelně přinášet informace o tom, co je nového v komunitě Rusínů v Praze, co plánujeme do budoucna a jak se členům sdružení Rusíni.cz – rusínská iniciativa v ČR daří udržovat povědomí o rusínské kultuře a o Rusínech v České republice, konkrétně v Praze.

Na začátku této rubriky bych se rád krátce ohlédl zpět a podíval se na to, co se nám v uplynulém roce podařilo, kde všude jste nás mohli vidět a jak sdružení zvládlo turbulentní období, které máme za sebou.

Pro běžné občany začíná rok 1. ledna. Pro ty, kteří slaví nový rok podle juliánského kalendáře, je to 14. ledna, a pro nás ve sdružení začíná rok každoročně dnem po Rusínském plese. Protože nás přelom roku vždy zastihne uprostřed příprav plesu, není čas na bilancování. Nyní, když máme 12. ročník plesu úspěšně za sebou, se můžeme ohlédnout a připomenout si, co se nám podařilo uskutečnit mezi 11. a 12. ročníkem Rusínského plesu v Praze (22. 2. 2025 – 7. 2. 2026).

Stejně jak jsme „náš“ starý rok zakončili, jsme i nový začali – vesele. Už tradičně jsme po Velikonocích uspořádali Rusínský večer, kde při cimbálové muzice a dobré náladě zpíváme a tančíme až do bílého rána. Tato událost láká především mladé lidi a jsme velmi rádi, že stále poznáváme nové Rusíny, kteří nezapomínají na své kořeny a posilují naši komunitu.

Začátkem léta jsme se setkali s našimi členy a sympatizanty v Letenském zámečku na akci „Pivečko s Rusnakami“, kde jsme probírali aktuální problémy, které naši komunitu v Praze trápí, a hledali způsoby, jak je řešit. Do diskuse jsme se pustili ještě ten večer a – při harmonice, zpěvu a pivu – pokračovali opět až do rána.

Rusínská kultura však není jen hudba, tanec a zpěv. V rámci rozšiřování povědomí i o jiných aspektech rusínské kultury jsme se spolupodíleli na výstavě obrazů v galerii Lapidárium s názvem „Východoslovenská moderna – Sen o rodnom kraji“, kde bylo vystaveno také mnoho rusínských autorů. Podíleli jsme se rovněž na propagaci české premiéry filmu Potopa, jejíž slavnostní projekce jsme se zúčastnili. Film je téměř celý natočený v rusínském jazyce a věnuje se náročnému tématu mezigeneračních vztahů na pozadí budování vodního díla Starina (doporučujeme navštívit kino).

Další velmi úspěšnou akcí, především u ženského publika, byl workshop šití krojů, kde si ženy a dívky pod odborným vedením ušily první část vlastního kroje – sukni. Vzhledem k velmi pozitivním ohlasům budeme v této aktivitě pokračovat i v následujícím roce a věříme, že vznikne několik krásných nových krojů.

V předvánočním období přijela do Prahy zazpívat Dominika Novotná s pěveckou

skupinou Polonyna v doprovodu LH Soročka. V nádherném programu „Rusínske Vianoce – Spomienky na radosť“ zaznělo mnoho krásných rusínských koled a po skončení vystoupení odcházel každý divák domů plný radosti a vánoční nálady.

Rádi bychom také zmínili pěveckou skupinu Kantár, která během celého roku reprezentovala naše sdružení a rusínskou kulturu na mnoha akcích po celé Praze. Poděkování patří všem členům a lidem ve sdružení, kteří se podíleli na organizaci a pomohli překonat náročné období mezi lety 2021–2024. Po opětovném restartu jsme připraveni přinášet do Prahy rusínskou kulturu a šířit povědomí o rusínské národnostní menšině.

Pokud se o nás chcete dozvědět více, sledujte nás na FB: Rusnaci v Prahe nebo na IG: Rusnaci_vPrahe.

Tišyme sja na strita s vami!

MICHAL SAKMÁR

předseda spolku Rusíni.cz – rusínská iniciativa v ČR

Rusíni.cz

rusínská iniciativa v ČR

S Rusíny jsme se smáli i plakali, říká režisér Martin Gonda

Dokončení ze strany 1

A hlavně o zániku jisté části jejich kultury, o zániku identity. Ale zároveň i o vytváření něčeho nového.

Rusíni u nás to neměli za minulého režimu jednoduché, a dá se říct, že celá ta věc kolem stavby přehrady byla dalším hřebíčkem do jejich rakve a jak říkáte, přispěla k zániku určité skupiny, určité kultury. Rusíni tam sice pořád jsou, ale asi to nemají jednoduché ani dnes.

M. G. Já si úplně nemyslím, že by odtamtud stát nebo režim chtěl vyhnat Rusíny, nebo jim dělat nějakým způsobem špatně. Ve skutečnosti celé východní Slovensko už celou dekádu předtím, a tedy i v půlce osmdesátých let, trpělo akutním nedostatkem pitné vody. Té vody bylo opravdu strašně málo a byla na příděl. Stát rozhodl, že se musí postavit vodní přehrada, která by zásobovala vodou velká města jako Košice, Prešov a další. Rozhodnutí padlo právě na tuto Starinskou dolinu. Čili: řekl bych, že to je nešťastná shoda okolností.

Záležitosti, které tomu předcházely, a jak to probíhalo, to už je na jinou debatu, ale v zásadě je to tak, že individuální lidský osud se musí podřídit veřejnému zájmu, a tak tomu bylo i v tomto případě.

Zdá se mi, že stavbu přehrady bráníte. Osobně mám pocit, že váš film, ač se jeho příběh odehrává v 80. letech minulého století, je velmi aktuální. Je mimo jiné o tom, že režim si dělá, co chce a lže lidem. To se děje všude možně dodnes. Podobný příběh by se mohl odehrát kdekoliv a kdykoliv.

M. G. Ano, takových incidentů se dějí stovky ročně na celém světě. A stalo se jich velmi mnoho i v minulosti. I proto náš film přijali skvěle například v Argentíně. Lidé se s ním dokázali ztotožnit, protože sami zažili něco podobného. Nemusí to být zrovna vodní přehrada. Může to být kupříkladu stavba dálnice, jaderná elektrárna, kácení pralesů. Takových případů je mnoho. Avšak když jsme film dělali, zavázali jsme se, že nechceme jít úplně do politiky. Chtěli jsme jít k lidem. Chtěli jsme být apolitičtí, ale odmítali jsme být apologetičtí a něco ospravedlňovat. To v žádném případě. Ovšem snažíme se říci, že šlo o veřejný zájem, o nedostatek vody. Ve hře se stavbou přehrady byly na výběr dvě doliny, které režim zvažoval. Samozřejmě to ale neznamená, že nejde o zánik malého společenství a že to lidi nebolelo. A že se nejedná o jedno z největších přesídlení obyvatelstva v našich dějinách, o kterém málokdo ví.

Jak říkám, náš směr byl jít přímo k lidem. Do jejich domácností. Chtěli jsme ukázat, jak to všechno prožívali. Na tom byly založeny i rešerše, a pak celý film. Opravdu jsme se chtěli vyhnout ukazování prstem na někoho, kdo by mohl být na vině. Myslím si, že celé už je to stav, který se udál. Absence vody tam byla. A lidé byli postaveni před takovou volbu, nevolbu.

Sáro, čím je pro vás tato historie onoho jednoho koutku Slovenska?

S. Ch. Já jsem v těchto letech ještě nežila, ale jako pro Rusínku je to pro mě vážně smutné téma. I to, co se stalo, je smutné. Pro Rusíny bylo velmi těžké opustit svou zemi. Já si neumím představit, že bych musela opustit svůj dům s celou svou rodinou, a se všemi obyvateli

Foto Continental Film

naší vesnice jít žít někam do bytovky. Tedy že by se stalo něco, na co vůbec nejsme zvyklí.

Ve filmu Potopa zní rusínština prakticky po celou jeho délku. Jak složité bylo natočit film v rusínštině? A bylo těžké přesvědčit producenty, aby vám takový film vůbec prošel?

M. G. Na producenty jsme měli v tomto případě štěstí. Od začátku bylo jasné, že pokud chceme být věrní nebo co nejvíce blízcí realitě a ztvárnění událostí, které se děly, tak musíme být věrní i co se týče jazyka. Je však třeba říci, že rusínština má několik dialektů, v každém údolí se mluví trochu jinak. Ve Starinské dolině se mluví trochu jinak, než jaký jazyk zní ve filmu. Je to proto, že část hereckého castu včetně představitelky hlavní postavy Mary, a představitelky důležité figury Katky jsou neherečky, a mluví trošičku odlišným dialektem než ve Starině. Tak jsme z praktických důvodů rozhodli, že se ve filmu využije jejich rodné nářečí.

A obecně - nemám pocit, že by bylo složitější točit film v rusínštině než třeba ve slovenštině nebo češtině. V rusínských oblastech jsem trávil podstatnou část svého dětství, takže všemu, co herci říkají, dobře rozumím. Bylo to tedy vlastně jednodušší. Každopádně se mi ten jazyk velmi líbí, takže to bylo příjemné.

Sáro, ani vám tedy rusínština nedělá problémy. Dá se říct, že jste se rolí Mary tak trošku vrátila ke svým kořenům?

S. Ch. Rusínština mi skutečně nedělá žádné problémy. A po natáčení jsem z tohoto jazyka ani neodešla. Doma mluvíme s otcem rusínsky, a stejně tak i s prarodiči. Tedy jsem v tom vyrůstala. Sice na tom jazykově už nejsem tak skvěle, jako dřív, občas si tu rusínštinu poslovenštím, ale je to můj rodný jazyk.

Ve vašem kraji se tedy mluví stále rusínsky?

S. Ch. Ano, v naší vesnici i v kraji. Naše vesnice je rusínská, stejně jako je rusínský a samozřejmě rusínsky mluvící i náš kraj. Takže, ať už jdu třeba do kostela nebo se projít po obci, stále si povídáme rusínsky. Slovenština tam nezní, neslyšela jsem ještě tamní lidi mluvit slovensky. Když je někdy zaslechnu říkat něco slovensky, je to opravdu divné. Jsem v naší vesnici zvyklá na rusínštinu.

Řekla jste, že s hlavní hrdinkou Marou, kterou hrajete, máte některé společné rysy, například že i vás to kdysi táhlo z vesnice do města. Ale že jste pochopila, co vám dal venkov. Co všechno?

S. Ch. Je to můj domov. Stále toužím odejít a prozkoumat městský život jinde, i v zahraničí. Ale vždycky je dobré vrátit se domů a být v tichu tam, kde není ruch. Kde kolem sebe máte své lidi a svůj vytvořený klid.

Máte zmapované rusínské hnutí v zahraničí? V okolních státech - v Polsku, Maďarsku, Rumunsku, na Balkáně i u nás v České republice, je poměrně silné, každopádně o sobě dává vědět...

M. G. Úplně podrobně zmapované je nemám, vím o existenci různých diaspor ve státech, které jste zmínil, a také o docela silné komunitě ve Spojených státech, odkud nám i píší, že by náš film rádi viděli. Přemýšlíme tak, jak ho k nim dostat.

Chvilku jsme přemýšleli, že bychom pro náš film zvolili lokace na severu Rumunska - u hranic s Maďarskem, protože tam jsou scénicky velmi pěkné obrázky, a současně je tam početná rusínská diaspora. Nakonec jsme ale natáčeli na východním Slovensku.

TOMÁŠ PILÁT

(Dokončení rozhovoru v příštím čísle, kde se víc dozvíte o rusínských prvcích ve filmu, o rusínštině a hercích.)

Foto Continental Film

Potopa. Tichý silný film o údělu Rusínů

V polovině 80. let minulého století bylo rozhodnuto, že kvůli novému vodnímu dílu Starina bude zlikvidováno sedm obcí na severovýchodě Slovenska s převážně rusínským obyvatelstvem. Jednou z nich bylo Ruské, obec, která šla k zemi, ačkoliv hranice vody přehradní nádrže je dvaadvacet kilometrů od ní! Bylo tu ale vyhlášeno ochranné pásmo, a lidé i jejich zvířata museli pryč. Právě o tom film Potopa vypráví.

Snímek režiséra Martina Gondy má dvě hlavní postavy – mladičkou Maru, která si chce užívat života, žít ve městě a stát se pilotkou, a jejího otce, který jí v tom dost neurvale brání, a pro kterého jsou rodový dům a pozemky svaté. Neodešel by odtud ani za nic. Postihne ho však mrtvice, a dcera před ním tají, jak to s obcí je. Tedy – že už není záchrany. Nakonec to ale samozřejmě „praskne“, a i on je nucen smířit se s osudem. Obě zmíněné figury mají prvotřídní herecké představitele: Jozefa Pantlikáše a Sáru Chripákovou. Obzvláště při sledování výkonu debutující (ne)herečky má divák pusu otevřenou úžasem.

Scénář samozřejmě sleduje i další důležité postavy, rodiny, a jejich příběhy. Všechno velmi přirozeně, autenticky, naprosto

pro jiné o jazyk obživy. Vedle neherců, kteří z oblastí, ve kterých se film odehrává, pocházejí, na plátně excelují i členové souboru Divadla Alexandra Duchnoviče z Prešova, jediné profesionální scény na Slovensku, kde se hraje rusínsky.

Jazyk tak představitele jednotlivých rolí ani v nejmenším neomezuje, protože jím všichni přirozeně vládnou. A jak jsme řekli, většina z nich má i rusínské kořeny a se svými blízkými tímhle jazykem dodnes mluví.

Úžasná symbióza herců s neherci

Všechny herecké výkony ve filmu Potopa jsou skvělé, těžko vyzdvihnout jednoho, dva z představitelů zásadních rolí. Přesto: obdiv zasluží symbióza Jozefa Pantlikáše a Sáry Chripákové. Ve filmu patří od prvních chvil k sobě – ač spolu vedou rodinné války především o Mařinu budoucnost.

Zajímavostí je, že neherci většinou před natáčením jednotlivých obrazů neměli scénář. Od režiséra se dozvěděli, o co v té které scéně jde, tu pak zahráli v rámci improvizace. Tedy tak, jak by se v dané situaci zachovali ve skutečnosti. Tenhle tah Martinu Gondovi vyšel, jeho film by se dal

zity, ale třeba i práci se zvířaty. Člověk má pocit, že obec Ruské stále existuje, že nikdy nezanikla, protože se skrze filmové plátno ocitáme právě tady a teď.

Skvělá práce. Myslím, že pamětníkům vyhnání z Ruského může snímek otevřít staré rány, že pro ně může být hodně bolestivý. Například zničení hřbitova a exhumace ostatků rusínských předků je scéna zcela bez naděje. Symbolizuje zánik důležité součásti rusínské minulosti.

Na druhou stranu – ve filmu je i hodně naděje. Víry v pokračování rusínských tradic, v provozování zvyků a uplatnění jazyka i v nových podmínkách. Ano, Rusíni byli do Sniny vlastně deportováni, ale žijí dál: rusínská svatba se odehrála na travnaté ploše mezi sídlištními paneláky, a nový kostel vznikl v nedaleké garáži. Život – i když v nedobrovolném exilu – může jít dál.

Naděje, beznaděj, bezpráví a smíření – jde to dohromady?

Právě míchání naděje a beznaděje, bezmoci a smíření je silnou devizou Gondova filmu. Když už se zdá, že není pro co žít, zase se něco najde. Koneckonců – jsou tu děti, které by měly nést rusínskou a rodinnou pochoděň dál, ať už kdekoliv.

Foto Continental Film

uvěřitelně. Máte pocit, že se ocitáte v jejich domech, ve škole, na úřadě, na břehu říčky (dokonce i v ní), na pastvinách a v lesích kolem Ruského. Jsme prostě tam a připravujeme se na zásadní zlom v životě.

Rusínština jako prostředek pravdy

Celý film je natočen v rusínštině, což je další pomocník ke zmíněné autenticitě. V inkriminované oblasti existovaly rusínské vesnice, tudíž se tu mluvilo rusínsky. Rusínština je ve filmu tedy na místě, a navíc je to krásný jazyk. Vždycky je radost ho slyšet, a v kinech tolik příležitostí není.

V Potopě jde o čistou místní rusínštinu, všichni herci filmu i pan režisér tímto jazykem mluví, pro některé jde o rodný jazyk,

bez nadsázky zařadit do škatulky Cinéma Věřitě.

A soukromý názor: Sára Chripáková je velkým objevem a příslibem slovenského filmu do budoucna. Snad zůstane přirozená i v jiných jazycích než v rusínštině. Například slovensky mluví celkem obstojně. Což říkám samozřejmě v žertovném duchu.

Autentická obrazová stránka

Pochvalu zaslouží i obrazová stránka snímku Potopa. Tým ve složení lokační – rekvizitář – architekt – kameraman – tvůrci vizuálních efektů – režisér se započal, ale výsledek jejich snažení je skvělý. Vznikl obrazově kvalitní a do detailu propracovaný film, ať už jde o exteriéry, interiéry, rekví-

A navíc: Potopa je filmem s univerzálním příběhem. Za prvé – mezigenerační spory tu byly, jsou a budou v jakékoli komunitě. A jsou logické. Za druhé – láska k rodné hroudě občas přichází až s věkem. Za třetí – jedinec je v konfrontaci s mocí přeci jenom malým pánem. Neboť moc si vždycky udělá, co chce a na co dosáhne; a občas i to, na co nedosáhne. Za čtvrté – důležitá je lidská soudržnost. A samozřejmě taky zmíněná naděje, i když se třeba nenaplní.

Tímhle všim promlouvá Potopa k současným divákům a je srozumitelná všem po celém světě. I těm, kteří třeba ani nevěděli, že existují nějací Rusíni se svými po staletí trvajícím těžkým osudem.

TOMÁŠ PILÁT

KRÁTCE

mí. Obdobný program se uskutečnil také 22. ledna tr. v Plzni. Setkal se s aktivním zájmem, téměř zaplněný sálek restaurace U Zacha živě reagoval na úvodní slovo A. Pilátové a s potěšením vyslechl rusínské písničky v podání MDK Bandu - Marie "Mušky" Chmelíkové a Ondřeje Beneše.

red

* Členské příspěvky jsme byli nuceni zvýšit o 50 Kč, přimělo nás k tomu navýšení nákladů na výrobu časopisu. Schválila to v minulém roce členská schůze. Pro důchodce a studenty tedy to je nyní 200 Kč, pro pracující 300 Kč. Prosíme zaplatit příspěvek co nejdříve na číslo účtu: 12939111/0100, nebo složenkou, která je

přiložena v časopise Podkarpatská Rus č.1/2026. Děkujeme za pochopení

* **Večer o rusínské kultuře**, který pořádá nakladatelství Euskaldun **25. března v Lužickém semináři v Praze** (viz pozvánka na str. 1), je součástí cyklu věnovaného malým jazykovým skupinám bez vlastní státnosti, navázané nějakým způsobem na naše úze-

Vesnický kněz na Podkarpatské Rusi

Role vesnického kněze na Podkarpatské Rusi byla svého času hojně medializována v dobovém tisku, jak v periodikách meziválečného Československa, tak v publikacích. Noviny, církevní věstníky, lidové kalendáře a almanachy obsahovaly četné eseje, vzpomínky, polemické články, které odrážely nejen duchovní život, ale i sociální dynamiku vesnice. Zvláště cenný je přínos otce Dezideria Mitra, duchovního mukačevského řeckokatolické diecéze, který ve svých publikacích a pastýřských listech zanechal podrobné popisy života, role a působení venkovského duchovenstva. Jeho texty nejsou jen teologickými úvahami, ale také etnografickým a sociálním svědectvím, které umožňuje hlouběji pochopit vnitřní svět rusínského kněze, jeho vztahy s komunitou a roli při zachování náboženských i národních tradic. Díky jeho výstižnému líčení můžeme dnes pochopit, čím žila vesnice, jak uvažoval kněz a jak právě díky jeho působení se formovala morální a duchovní struktura rusínského národa.

V každé vesnici s řádkou prostých chalup stál chrám Páně a vedle něj fara. Tmavá kněžská sutana vynikala na pozadí skromného oblečení farníků a stala se symbolem ochrany a opory pro ty, kteří se nacházeli na nižších příčkách společenského žebříčku. Vesnický kněz neustále pocítoval nutnost držet krok s komunitou, aby se od svého společenství příliš neodlišoval. Ve městech měli kněží obvykle síť sociálních vazeb, v odlehlejších oblastech se však museli obejít bez takové podpory.

Životní i pracovní podmínky kněží ve městech se lišily od vesnických. Kněžská služba, která nebyla omezena třídními hranicemi, si našla své místo v sociální hierarchii na Podkarpatské Rusi díky určitým požadavkům a příjmům, které ji spojovaly se střední třídou. Střední třída ve městech se vyznačovala především svou kulturní gramotností. Kněží byli součástí různých sociálních sfér, obklopeni vzdělanými, zdvořilými a kultivovanými osobnostmi, které ovlivňovaly jejich niterné vnímání světa. Měli k dispozici kulturní zařízení i zábavní centra, jež sloužila jako místo pro duchovní odpočinek, knihovny naplňovaly touhu po vzdělání, a různé kulturní akce uspokojovaly umělecké potřeby.

Vesnický kněz naproti tomu měl jen omezené možnosti, nacházel intelektuální uspokojení především v knihách a periodikách, které se staly jeho oknem do světa vědění. Vzdálenost od městské kulturní dynamiky od něj vyžadovala zvláštní houževnatost ve snaze o vzdělání a sebezdokonalování.

Čím byl vesnický kněz na Podkarpatské Rusi?

Kněz na vesnici byl především duchovním rádcem, který žil podle zákonů svého povolání, oddaně sloužil své komunitě a plnil své povinnosti s nejvyšší odpovědností. Musel mít důkladné znalosti ve všech oblastech, protože na venkově bylo velmi obtížné získat rady pokyny a od někoho jiného.

Ochránce víry. V kontextu Podkarpatské Rusi, kde byla úzce vzájemně propojena náboženská, etnická a politická identita, naplňoval kněz nejen pastorační, ale i apologetickou misi, tj. misi ochrany víry, vysvětlování její podstaty a odporu proti vnějším a vnitřním zkreslením. Jeho úkolem bylo neochvějně bránit víru v konfrontaci s jinověrci i prostými lidmi. Šlo o obranu v diskusích a polemikách s představiteli jiných vyznání, zejména s pravoslavnými misionáři, či s protestanty, ale i se sekulárními intelektuály, kteří kritizovali církve jako „překážku pokroku“. Obranný charakter měly i některé kontakty s prostými lidmi – každodenní rozhovory, kázání atd. Zde apologetika nabývala podoby pastorační moudrosti, k níž bylo potřeba mít vyjadřovací schopnost a řečnickou obratnost.

Publicista. Vesnický kněz byl především milovníkem knih a znalcem literatury, bez toho by jeho intelektuální rozvoj nebyl možný. Někteří kněží se přitom aktivně věnovali publicistické činnosti: psali články, dopisy, brožury, v nichž vyvraceli mylné představy, bránili řeckokatolickou identitu, vysvětlovali dogmata víry. Jejich texty byly nejen teologickými, ale i kulturními manifesty, které formovaly sebevědomí Rusínů.

Venkovský kněz na Podkarpatské Rusi nebyl jen duchovním vůdcem, ale také morálním vzorem pro komunitu. Jeho život měl být příkladem křesťanských ctností – v dodržování půstu, modlitbě, v skromnosti a pokoře. Ve světě pokušení a zoufalství měl být prv-

ním, kdo kráčí cestou ctnosti, jeho srdce mělo hořet pro Pána a vzdávat úctu Stvořiteli.

Právník. Kněz na rusínské vsi často vystupoval v roli právníka, tedy nejen duchovního, ale i světského rádce. V obcích, kde byl přístup k advokátům nebo soudním instancím omezený, pomáhal farníkům vyřešit otázky dědictví, spory o hranice pozemků, manželské a majetkové záležitosti. Jeho znalosti kanonického a občanského práva, získané ještě v semináři, se stávaly praktickým nástrojem ochrany práv prostých Rusínů. Zároveň se řídil křesťanskou etikou a usiloval nejen o spravedlnost, ale i o smíření, přičemž konflikty řešil mírovou cestou.

Lékař. Kněz často plnil i roli doktora, nikoli v profesionálním smyslu, ale jako pozorný rádce, na kterého se lidé obraceli v době nemoci nebo úzkosti. Dával rady a pokyny týkající se hygieny, půstu, péče o děti, léčení bylinkami, a také poskytoval morální oporu v obdobích, kdy věřící procházeli nějakým osobním trápením. Jeho slovo mělo váhu, protože bylo založeno na důvěře, zkušenostech a upřímné starostlivosti.

Foto Dana Kyndrová

Zručný zahradník. Vesnický duchovní byl také zahradnickým znalcem, vyznal se v pěstování ovocných stromů, byl specialistou na vinařství, výrobu vína i na včelařství. Ochetně předával farníkům své znalosti o zemědělských úspěších v západních zemích. Byl to právě on, kdo jako první dokázal překonávat zastaralé představy o práci na poli, spojovat tradici s inovacemi a pozvednout zemědělství na vyšší úroveň.

Umělec. V kostele, který farář spravoval, vládl zpravidla umělecký vkus; každý obraz, každá dřevěná plastika i jiné vybavení, každý výběr artefaktů či užitných předmětů vyzařovaly krásu. Komunita věřících vděčně přijímala a oceňovala estetickou úroveň, umělecký cit i talent svého kněze, z čehož měl skutečné potěšení a čerpal emoce, radost i inspiraci.

Učitel. Venkovský kněz na Podkarpatské Rusi nebyl jen pastýřem, ale také učitelem v nejšířším slova smyslu. Ve farní škole učil děti psát a číst, vysvětloval základy víry, historie, morálky. Dospělým vysvětloval události, zákony a sděloval novinky z velkého světa.

Blahoslavený je ten kněz, který si po prožitých zkouškách dokázal zachovat čistotu srdce, unesl břemeno svých povinností a neztratil přitom oheň lásky. Stojí na vrcholu svého povolání ne jako vítěz, ale jako služebník, posílený milostí Ducha svatého, který svítí ostatním na cestu k věčnosti.

Kromě svých četných povinností byl také oporou rodiny. Nosil v srdci potřeby svých blízkých, staral se o jejich vzdělání, léčil péčí a modlitbou, moudře hospodařil s financemi. Jeho den začínal prosbou o denní chléb, nejen pro sebe, ale pro všechny, kteří mu svědili svou duši. Otvíral lidem cestu k hlubšímu pochopení sebe sama, bližních a Boha.

Když sovětský svaz ovládl Podkarpatsko...

Když připomínáme důležitost a velký dějinný význam kněžské mise, nemůžeme zároveň opomenout její tragickou stránku. S příchodem sovětské moci na Podkarpatskou Rus se mnoho prostých, oddaných, bezbranných venkovských kněží stalo obětí represí.

Pokračování na straně 6

Vesnický kněz na Podkarpatské Rusi

Dokončení ze strany 5

Byli zatýkáni za věrnost své církvi, za slovo pravdy, za to, že se nezřekli svého povolání. Mnozí byli odvezeni do vzdálených táborů gulagu. Bez soudu, bez obhajoby, bez rozloučení s rodinou. Někteří z nich zahynuli v zajetí, jiní se vrátili se zlomeným tělem, ale nepokořeným duchem. Jejich osud není jen bolestí, ale i svěděctvím. Svěděctvím o tom, že právě kněžství není o moci, ale o oběti. Ne o vnější slávě, ale o vnitřní věrnosti.

Dnes, kdy můžeme svobodně vyslovovat jejich jména, je naší povinností nést dál jejich světlo, uchovávat památku a budovat budoucnost zakořeněnou v pravdě, víře a důstojnosti. Protože tam, kde kdysi stál starý dřevěný kostel, kde zaznívaly modlitby a zvony, kde kněz zasadil jabloně a učil děti, tam dodnes klíčí semeno, zaseté jeho životem. Je to dědictví, které stojí za to nejen studovat, ale také následovat.

V současné době, kdy procházíme nejtěžší zkouškou – plnohodnotnou válkou, kterou rozpoutalo Rusko, postava venkovského kněze opět nabývá zvláštního významu. Zůstává duchovní oporou pro komunitu, která žije pod zvuky sirén, v úzkosti o své blízké, ve ztrátě a naději. Jeho chrám není jen místem modlitby, ale také útočištěm, místem pomoci, prostorem ticha uprostřed chaosu. Kněz pohřbívá mrtvé, žehná obráncům, podporuje matky, které čekají na své syny z fronty. Organizuje dobrovolnickou pomoc, sbírá finanční prostředky, předává léky, plete maskovací síť spolu s farníky. Ale především drží modlitbou nebe nad vesnicí, nenechává uhasnout oheň víry, jednoty a lidskosti. Dnešní venkovský kněz je opět v čele společenství stejně jako před sto lety. A pokud hledáme sílu, která by nám pomohla, abychom vydrželi, stojí za to vzhlížet právě k němu. Je to on, kdo tiše plní svůj každodenní úkol, posílen milostí a láskou ke svému lidu.

ALEXANDER DUDINSZKY

Badatel v oblasti historie a genealogie řeckokatolických duchovních, Mukačevo

Rod Kričfaluši: Návštěva u rodiny blízkých slavného generála, šestá část

Tento text měl být posledním dílem naší série, v níž vypravíme o pátrání po osudech a cestách rodin s příjmením Kričfaluši v našich českých zemích. Není. Bude mít ještě pokračování. Proč?

Na konci minulého dílu byla zmínka o jedné ze vzdělaných žen, o chemičce a pedagožce docentce Daně Kričfaluši. Její kolegyně na univerzitě rádi sdělili mailové spojení, a tato vážená dáma nám na naši prosbu o setkání odpověděla: „Já? Prostě jsem si vzala muže, který se jmenuje Kričfaluši. On je zajímavý. Jeho otec Jan byl za války vojákem Rudé armády a pak se usadil v Havířově. Slavný generál byl jeho bratrancem a mému muži kmotrem při křtu. Pokud se domníváte, že by právě on mohl podat nějaké zajímavé informace, napište.“ A tak se také stalo. Z ostravské čtvrti Hrabůvka přišlo pozvání na schůzku. Byla to „trefa“!

Pan inženýr Ivan Kričfaluši je člověk, který prošel různými povoláními; byl montérem ocelových konstrukcí, policistou, mistrem na stavbě, a nakonec se ve službách Vítkovických staveb stal uznávaným odborníkem na požární ochranu a bezpečnost při práci. Umí skvěle vyprávět, a co víc – má unikátní dokumenty o svých předcích. Naprostým unikátem je rukou psaný životopis jeho otce!

Dozvídáme se tu, že rod v obci Kričovo žil snad už v roce 1863 (sestavěný historický rodokmen sahá až k letopočtu 1868). Dnes má tato obec 1400 čísel popisných a celá polovina vlastní právě příjmení Kričfaluši, což

Otec a děda Ivana Kričfaluši

Generál Michal Kričfaluši, Ivanův strýc

Maďarský úřední dokument, který z Jana udělal Jánose

česky znamená něco jako člověk z vesnice Kričovo. A protože ten rod je hodně rozvětvený, má ještě jakoby místní přesnější rodové označení. *Pokračování na straně 8*

Rusíni a sovětská moc

Server rusyn.sk publikoval velmi depresivní stať prof. Ivana Popa. Historik, pedagog a taky dlouholetý přítel a spolupracovník Společnosti přátel Podkarpatské Rusi se v ní věnuje vztahům Rusínů k sovětské moci a protiprávnímu připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu. „Sovětská a zvláště „zakarpatoukrajinská“ propaganda téměř půlstoletí tvrdila, že podkarpatští Rusíni nadšeně přijali sovětský socialismus. Opak byl pravdou. Už na samém začátku, v podzimních měsících roku 1944, nebyl vztah obyvatel Podkarpatska k sovětským osvoboditelům jednotný. Dal by se rozdělit do několika proudů: nadšené vítání komunisty všech národnostních skupin a jejich

sympatizanty, dále postoje tzv. „chudiny“, omámené propagandou komunistů a části ukrajinské emigrace o bohaté Ukrajině s nekonečnými zlatými pšeničnými lány; opatrné a zdrženlivé pozorování větší části pracovitých sedláků a zámožných obyvatel měst; a konečně zásadní nepřijetí maďarským a zvláště německým obyvatelstvem. U nich – a nejen u nich – dokonce v roce 1944 po listopadových deportacích maďarské části této skupiny obyvatel vládli strach. Sovětská NKVD (předchůdce KGB) totiž hned po osvobození zřídila 6 koncentračních táborů. Největší ve Svaljavě, kam umístila kolem 25 tisíc mužů nejen německé a maďarské národnosti, zatčených během záahů

(tzv. зачистка тылов) v listopadu 1944. Prohlásila je za zajatce a posléze deportovala na nucené práce do sovětského vnitrozemí, táborů GULAGU. Navíc chování rudoarmějců mělo daleko k ideálu, množily se případy násilí, krádeží; vojáci s sebou přinesli různé nemoci, hlavně kožní. V takové atmosféře rychlé klesaly sympatie k Rudé armádě. Budoucnost se jevila nejistá.

V červnu 1945 Stalin dotlačil československou vládu a prezidenta k podpisu Smlouvy o odstoupení Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu, čteme v materiálu Ivana Popa. A následoval další teror, vraždy a vykonstruované procesy. **top**

Masarykova letecká liga

Vyhlídkové lety nad Užhorodem, Chustem a Berehovem

Masarykova letecká liga (zkráceně MLL) byla založena 7. března 1926. Cílem MLL bylo zvyšovat povědomí veřejnosti o letectví a školit nové piloty. Sdružení provádělo formou leteckých dní také praktickou leteckou činnost a napomáhalo při stavbě modelů letadel a kluzáků. Jeho činnost ve značné míře přispívala k rozvoji letecké dopravy v Československu. Ve dvacátých a zejména ve třicátých letech 20. století se letecké dny konaly v Praze, Brně, Bratislavě, Košicích, ale také i v menších městech jako Hradec Králově, Mladá Boleslav, Žďár nad Sázavou nebo Zvolen. Připomeňme, že ani Užhorod nebyl v této oblasti výjimkou. V hlavním městě Podkarpatské Rusi vznikla odbočka MLL v r. 1931, letecký den se zde konal 19. června 1932. Jeden z jeho účastníků popsal na stránkách novin *Hlas východu* průběh leteckého dne následovně:

Fokker, osmisedadlový. Je tedy užhorodský vzdušný přístav dobře opatřen. I na noční lety je pamatováno, v provozu jsou výstražné neonové lampy.

Vcházíme do úřední budovy letiště, v níž se nachází čekárna, vzorně vybavena co do pohodlí i co do propagace letectví. Obrazy představitelů státu, propagační brožury o Podkarpatské Rusi i o republice ve všech jazycích. Kanceláře, v nichž bylo pamatováno i na celní úřad při prodloužení linky za hranice. Míjíme obytnou budovu, obklopenou zahrádkou a květinovými truhlíky. Litujeme, že celý let netrval déle. Až to bude podruhé, bude to více než 15 minut. Dnes stojí minuta 8 Kč, patnáct minut při běžné délce letu vyjde na 120 Kč. Není to málo, pro správu užhorodského letiště se to vyplácí.“

Dne 4. září 1932 MLL uspořádala také v Chustu letecký den, spojený s ochranou

Vstupné na letecký den bylo 5 Kč na místo k sezení, 2 Kč k stání, pro děti 50 haléřů.

Závěrem této části uvedme, že letecké dny Užhorodě byly organizovány i v dalším období - 15. října 1933 za účasti letounu ČSA třímotorového Fokkera, dvou letadel užhorodské MLL a jednoho polského letadla z Lvovského aeroklubu. Přiletěla také tři vojenská letadla Avia z bratislavského letiště, která divákům předvedla nevídané akrobatické prvky. V tradici leteckých dnů bylo pokračováno 19. a 20. května 1934, kdy na užhorodské letiště přistála letka deseti vojenských letadel a tři letadla z Rumunska. Na přehlídce se zúčastnila také letadla košické a užhorodské organizace MLL a dopravní letadlo Fokker ČSA, což představovalo v celkovém součtu doposud nejvyšší počet. Kromě akrobatických ukázek vojenských letců se pozornosti diváků těšily vyhlídkové lety, kte-

Letecký dvojplošník nad novou čtvrtí Galago v Užhorodě

Pohled z výšky na čtvrť Malá Praha, kasárny a skladiště továrny na dýhly v Užhorodě

„Krátký start - 100-120 metrů po pokoseném letišti a ani nepozoruješ, kdy jsi opustil matičku zemi. Kruh uprostřed letiště - znamení pro přistávající letadla - mizí rychle za tebou. A již utíkají pod tebou v rychlém tempu, krabičky rodinných domků, bloky domů na Galagu i ve městě ti připadají jako špalíčky z velké stavebnice. Ty nepatrné krabičky - to jsou auta a povozy, tečky po stranách - pěšci, na které se díváš z výše 600 metrů s jakýmsi pocitem povýšenosti. Hledáš zraky tepnu užhorodského života - Korzo. Orientuješ se podle synagogy - hle most, krátké zakřivení ulice před hotelem Koruna a hle - krátký uzoučký pásek Korza. Letadlo krátce krouží nad čtvrtí Malá Praha, vlevo vidíme kasárny na Drugethově ulici. Při letu nad železničním mostem objevuješ plíce města, park a stromoví kolem Fludru. Nalézáš zmenšenou ukázkou Vasiliánského kláštera a hradu, měříš přímkami sinic ke Kapušanům, Čopu, Mukačevu. A za přímkami zříš vrcholky Tater, stuhly lesklého proudu Uhu, Latorice, bílé skvrny vzdálených obcí.

Stroj se naklání ku předu. Ještě jeden kruh nad letištěm, pak nepatrný otřes při dopadu na travnatou plochu. Vystupujeme a letadlo vjíždí do hangáru, kde odpočívají tři letadla státních aerolinií: dvě, která jsou v provozu, třetí v záloze. Jsou to moderní jednoplošníky, výrobek továrny Aero. Dle potřeby zalétá do Užhorodu třímotorový

občanstva před leteckými útoky. Den předtím místní ochotnický spolek „Tyl“ sehrál veselohru Letcův román. Na letecký den MLL vyslala jedno pětisedadlové dopravní letadlo a dvě letadla pro dvě osoby. Leteckého dne se rovněž zúčastnila vojenská letka z Košic, která v polední přestávce provedla simulaci leteckého útoku na město Chust.

Pro vysoký zájem veřejnosti byl letecký den v Užhorodě uspořádán i 9. října 1932. I tentokrát zažili Užhorodané nevídané atrakce s bohatým programem. Hned na začátku se nad letištní plochu vzeslo jedno z letadel a rozhazovalo cukrový déšť a prémiové letáky. Divák, kterému se šťastnou náhodou doslal do rukou vyznačený leták, získal možnost bezplatného letu. Samotné vyhlídkové lety byly zahájeny o 10. hodině jedním dvousedadlovým otevřeným letadlem a jedním šestisedadlovým uzavřeným letadlem. Letů se zúčastnily na tři desítky zájemců. Program pokračoval odpoledne, kdy byl figurínou simulován seskok padákem. Vojenská letka z Košic znázornila útok na letiště s bombardováním objektů. Současně byl předveden náznak protiletecké obrany a přehlídka strojů. Druhý letecký den v Užhorodě byl podle hodnocení obecnosti velmi dobře organizován. Celou několikahodinovou akci doprovázela vojenská hudba, doprava na letiště byla zabezpečena z Korjatovičova a Masarykova náměstí.

rych využilo asi padesát osob. Dodejme, že užhorodští letci se zúčastnili i na leteckých dnech 21. června 1936 v Berehově.

Ve druhé polovině 30. let byl rozšiřován i letecký park aeroklubu MLL v Užhorodě - v r. 1936 o šest nových letadel a o tři letadla v r. 1937, tři nová letadla byla získána v r. 1938. Zvýšil se rovněž počet vyhlídkových letů nad Podkarpatskou Rusí. V r. 1936 piloti letky MLL uskutečnili 153 letů a svezli 326 zájemců.

Krátce shrňme, že za první republiky byly letecké dny v součinnosti s MLL využívány i k propagaci hesla „Tisíc nových pilotů republiky“ za účelem získání nových zájemců o profesi civilních nebo vojenských pilotů. Lákadlem na leteckých dnech v Užhorodě i v Chustu byly ukázky strojů čs. vojenského letectví - předváděly se domácí stroje značky Aero (A - 30), Avia (stíhačka B-534) a Letov. Zejména mistrovské manévry a vzdušné souboje vojenských letců nadchly tisíce diváků. Pro obyvatele některých menších měst i na východě republiky to byla nová atrakce. Pokrok v letectví šel celkově nezadržitelně kupředu - v průběhu patnácti až dvaceti let se letadla změnila z pomalých dřevěných dvojplošníků na celokovové jednoplošníky. Letecké dny měly význam i při branné a vlastenecké výchově obyvatelstva.

VLADIMÍR KUŠTEK

* **Úspěšný Rusín.** Ve slovenském výzkumně-inovačním prostoru se objevil výsledek, který není běžný ani v mezinárodní konkurenci: vědecký tým kolem Dr. Pavla Čekana z MultiplexDX International publikoval nedávno dvě studie v časopise Nature Communications. Jedná se o mimořádně silný signál kvality - Nature Communications patří mezi nejviditelnější a nejnáročnější multidisciplinární vědecké tituly. **Dr. Pavel Čekan** v rozhovoru pro rusyn.sk připomíná své **rusínské kořeny** a rodinné zázemí - a také to, že doma měli silnou tradici rusínské kultury: „U nás doma se zpívaly téměř výlučně pouze rusínské písně a koledy,“ vzpomíná.

* A další úspěšný Rusín, tentokrát herec a muzikant: **Michal Hudák** (*1969) je populární slovenský herec, moderátor a hudebník, který se **hrdě hlásí ke své rusínské národnosti**. Narodil se v Prešově a je jedním z nejvýznamnějších propagátorů rusínské kultury a jazyka na Slovensku. Svůj rusínský původ často a vtipně tematizuje i ve svých vystoupeních. Diváci ho znají zejména jako hádače z pořadu Inkognito, moderátora různých galavečerů nebo z komediálních seriálů (např. Profesionalové). Je vícenásobným držitelem divácké ceny OTO (Osobnost televizní obrazovky). Na serveru rusyn.sk najdeme odkaz na rozhovor, který s ním ve svém pořadu Pálenica ve Slovenském rozhlase vede legenda slovenské kultury, textař, spisovatel, světoběžník a autor cestopisů Boris Filan.

Kresba Fedor Vico

* Rusyn.sk přináší i rozhovor s dr. Michałem Szymkiem o výstavě **Formy přítomnosti. Umění Lemků/Karpatských Rusínů**. Kdo a proč nazval Andyho Warhola „malým upírem z Karpat“? Proč Lemkové, pocházející z okolí tohoto pohoří, zůstávali v oficiálním koloběhu kultury desetiletí téměř neviditelní? O tom všem kurátor právě začínající výstavy ve Státním etnografickém muzeu ve Varšavě v článku mluví. Na výstavě je prezentováno více než 200 děl z Polska, Slovenska, Srbska, Chorvatska, Rumunska, Maďarska, Ukrajiny, USA, Moldavska a Česka. Je to první takhle rozsáhlá prezentace uměleckého díla naší karpatské komunity v historii.

* Před 130 lety se narodil **Vsevolod Vladimirovič Kolomacký**, pozdější archimandrita Andrej - muž, který zasvětil celý svůj život službě pravoslavné církvi. Prošel třemi válkami, ztratil rodinu, zakusil pronásledování totalitních režimů, a přesto dokázal vytvořit dílo, jež nemá v dějinách 20. století obdoby: vybudoval a obnovil téměř devadesát chrámů a stal se jedním z pilířů pravoslavi na Podkarpatské Rusi, Slovensku, Moravě a v Čechách. Tak to píše prof. Ivan Pop ve svém dalším medailonku na serveru rusyn.sk.

* Rozhlasová aktualita. **Rádio Regina Východ** vysílá pravidelně, vždy ve středu 1. a 3. týden v měsíci **besedy s různými osobnostmi kulturního a společenského života Rusínů**. Například 7. února byl hostem pravoslavný kněz, protojerej Dmitrij Sidor, který působí v Užhorodě. Dmitrij Sidor je dlouhá léta aktivní nejen na církevním poli, ale i na poli národnostním. Mluví se o Rusínech na dnešním Zakarpatí a pravoslavné církvi na Ukrajině, kde respondent působí. Velkým tématem rozhovoru byly ovšem i Maramorošské procesy.

* Rusínský film **Potopa**, o kterém píšeme na jiném místě časopisu, **získal nominaci cen Slnko v sieti mimo jiné v kategorii Nejlepší film**. Snímek měl několik speciálních projekcí začátkem roku v rámci rusínských Vánoc. Nadšeně mu aplaudovali diváci ve Stropkově,

Trebišově, ve Svidníku, Michalovcích, Vranově nad Topľou, v Prešově, Košicích, Bratislavě, ve Staré Lubovni, Bardějově, Popradu, Kežmarku, a také v obcích Spišská Nová Ves, Turňa nad Bodvou, Svetlice, Čertižná, Runina a Polana Hriňová.

* V lednu ve věku 80 let **zemřel profesor Peter Kormaník**, jedna z nejvýraznějších osobností pravoslavné církve na Slovensku. Peter Kormaník byl děkanem Pravoslavné bohoslovecké fakulty Prešovské univerzity v Prešově. Kromě toho působil jako pravoslavný kněz, dlouholetý duchovní Pravoslavné církevní obce v Prešově a tajemník Úřadu metropolitní rady Pravoslavné církve na Slovensku.

* Server rusyn.sk řipomíná i nedávno vydanou **knihu historika Davida Hubeného BUDÍŽ SVĚTLO! Bezpečnost - korupce - zájmy v energetice Podkarpatské Rusi v letech 1919-1945**. Monografie mapuje dramatický vývoj energetiky na Podkarpatské Rusi od počátků Československa až po konec druhé světové války. Kniha na pozadí elektrifikace regionu odhaluje politické a obchodní machinace, nutnost zásahu státu, vliv concernu ČKD i bezohledný boj o ovládnutí trhu firmou Podkarpatoruské elektrárny. Práce odhaluje korupční skandály, dopady hospodářské krize a propojení energetiky se světem špionáže (likvidace německé špionážní sítě za pomoci agenta A-54 a následně i výzvědné a sabotážní skupiny maďarské rozvědky). Závěrečné kapitoly se věnují komplikovanému vývoji za druhé republiky, válečnému hospodářství, převzetí elektráren říšskoněmeckou firmou a vývoji bezprostředně po osvobození Rudou armádou. Publikace vychází péčí Sdružení inteligence Rusínů Slovenska (ZIRS). Ke knize historika a našeho stálého spolupracovníka Davida Hubeného se vrátíme v některém z příštích čísel.

* **Otevření zrekonstruovaného Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích se odkládá**. Na vybavení je třeba ještě dva miliony eur. První návštěvníci se sem podívají nejdříve na podzim. Prešovský samosprávný kraj, zřizovatel jedinečného a v Evropě jediného muzea krále pop-artu, již obstarává interiérové vybavení. Potřebuje na něj ale zmíněnou částku, respektive dva a půl milionu eur. Snaží se je získat z různých zdrojů. Župní poslanci schválili podání žádosti na Fond podpory cestovního ruchu.

* A ještě jedna připomínka historie. Roman Kabačij píše o jednom z nejvýznamnějších přesunů obyvatelstva týkající se Československa. Na jaře roku 1947 uskutečnily SSSR a Československo **akci výměny obyvatelstva: na Volyn z Prešovska odešlo 12 tisíc Rusínů ze Slovenska, zatímco na území Čech (především do Sudet) směřovalo 30 tisíc potomků českých kolonistů**. Jedni i druzí jsou v dějinách nazýváni optanty (z lat. optatio - volba). První měsíce a roky na Volyni ukázaly optantům, že navzdory ujišťování sovětských agitátorů je na půdě Ukrajiny nikdo nečekal. A co víc - jejich přítomnost byla nežádoucí a neměl je ani kdo chránit. Setkali se s nepřítelí jak ze strany místních představitelů moci, tak i ze strany místního obyvatelstva. Kabačij v obsáhlém materiálu serveru uamoderna.com, který přetiskuje rusyn.sk, líčí příčiny i důsledky tohoto stavu.

top

Rod Kričfaluši...

Dokončení ze strany 6

Pan inženýr je z větve Kášanyk. Pokud do Kričova přijede, říká se o něm, že je to „ten Kášanyk od Ivana“.

Ostatně sám jeho otec měl ještě mnohé patálie s křesťním jménem. Narodil se byl a pokřtěn jako Ivan Vasilevič, v éře maďarské vlády nad územím mu byly vydány listiny s maďarským jménem János, aby nakonec byl ještě v Československu označen za Jana. Nic s tím udělat nemohl.

Nebudeme však předbíhat. K dispozici jsou ještě zachované fotografie a úřední listiny, do jednoho článku by se to všechno nevešlo... A proto ten slib pokračování. Jeho osou bude rukopis líčený celoživotní pouti otce pana inženýra; zároveň přislíbil, že bude-li potřeba něco doplnit nebo vysvětlit, jejich autorem bude právě on.

Tak zase příště. Na shledanou v kruhu rodu Kričfaluši!

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Pokus o založení samostatné ošetrovateľskej školy pro Podkarpatskou Rus

Při prosazování československé státní správy na Podkarpatské Rusi byly v oblasti zdravotnictví a sociálního zabezpečení shledány mnohé nedostatky. Některé vyplývaly z předválečné uherské správy pro které bylo pro Budapešť okrajovým územím, další problémy vyvolala první světová válka, která část tohoto území zasáhla frontovými boji a související destrukcí. Některé problémy vzešly z poválečného rozvratu, revolučního kvasu a státoprávního chaosu. To vše vedlo k nezájmu kvalitního zdravotnického personálu o toto území, popř. k jeho odlivu do větších městských center v nově vzniklém Československu anebo do potriantského Maďarska.

Na území Podkarpatské Rusi se tak nacházelo pouze několik málo zdravotnických zařízení, z nichž jen nemocnice v Berehovu a Užhorodě byly bezprostředně po válce na relativně přijatelné úrovni. Pouze při užhorodské městské veřejné nemocnici existovalo vzdělávací zařízení v podobě státní babské školy založené již v roce 1889 na podnět ředitele nemocnice Endre Nowaka/Andreje Nováka, která se postupně modernizovala mezi válkami. V roce 1930 došlo k její reorganizaci na státní ústav pro vzdělání a výcvik porodních asistentek. V důsledku rozvoje a vývoje zdravotní správy mezi válkami se zvažovalo zřízení dalšího zdravotnického vzdělávacího zařízení.

V polovině třicátých let se v rámci korespondence Zemského úřadu v Užhorodě s Československým Červeným křížem (dále ČsČK) zkoumala možnost zřízení samostatné ošetrovateľskej školy pro Podkarpatskou Rus. K projektu se ČsČK vrátil na začátku roku 1937, neboť situace se podle názoru organizace zlepšila díky tomu, že pro dívky byly zavedeny jednorocní kurzy při učňovských školách. Takže vedle měšťanských škol zde bylo alespoň částečně vyšší praktické vzdělání. Organizace poukazovala na to, že dle propočtů pro připravovanou ošetrovateľskou školu při nemocnici na pražské Bulovce se zjistilo, že při vzniku tříleté školy v rámci větší nemocnice, škola byla schopna plně uhradit svůj provoz, tudíž je potřeba jen počáteční investice na stavbu či adaptaci internátní budovy. ČsČK se domníval, že podobná škola by mohla vzniknout při veřejné zemské nemocnici v Berehově, přičemž škola by měla být součástí hospodářství nemocnice, aby se projevil v rozpočtu výsledky práce žákyní (dvě žákyně druhého ročníku měly dokázat nahradit jednu zdravotní sestru a jedna žákyně třetího ročníku jednu sestru). Nemocnice by pak dosáhla i úspory materiálu a ošetrovacího času, přičemž by stoupla kvalita péče o pacienty. ČsČK byl projekt ochoten podpořit několika stipendii pro nemajetné žacky, a také pomocí při sestavení programu a řádu

školy. Organizace proto požádala zemský úřad, aby věc uvážil a zjistil stanovisko obmyslené nemocnice.

Zemský úřad v Užhorodě byl tímto podnětem potěšen, protože bylo obtížné získat kvalifikované ošetrovatelky z historických zemí, a pokud už se tak stalo, po krátké době odcházely zpět, neboť povětšinou neovládaly místní jazyky, což znesnadňovalo práci a narušovalo důvěru u pacientů. Z finančních důvodů, resp. omezeného počtu stipendií, bylo prakticky nereálné vysílat zájemkyně o studium do historických zemí, tudíž návrh na vznik ošetrovateľskej školy přímo na Podkarpatské Rusi byl velmi vítán. Stejně jako možnost poskytnutí zkušeností s podobnými, již existujícími institucemi.

Ředitel berehovské nemocnice Svatopluk Veselý na dokladovém snímku z roku 1921. Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II. - všeobecná spisovna, kart. 11956, sign. V2131/8, manipulační období 1931-1940.

Investici by musel schválit zemský výbor, neboť zemské finance již byly zatíženy dostavbou berehovské nemocnice, která od roku 1933 budovala čtyři nové pavilony, včetně společného pavilonu pro chirurgii, gynekologii a porodnictví. Za zřízení ošetrovateľskej školy se v únoru 1937 postavila též vojenská správa, konkrétně velitelství VI. sboru v Košicích.

ČsČK v březnu 1937 s potěšením konstatoval kladný postoj zemského úřadu, přičemž pro každý ročník se počítalo s 15 žačkami, jen v prvním s 18, neboť ve zkušební době vždy několik dívek odpadlo. ČsČK mezitím již informativně komunikoval

s berehovskou nemocnicí. Platilo však, že internát by musela zaplatit země ze svého rozpočtu, včetně několika stipendií. Další stipendia by poskytl ČsČK, který se však tázal, „zda nemocnice v Berehově svou kvalitou stačí na vedení školy.“ Konkrétně: „Byly vysloveny obavy, zda převážně maďarské prostředí nebude vadit škole, která má vychovávat pro celou Podkarpatskou Rus a východní Slovensko.“ ČsČK s berehovskou nemocnicí též probíral finanční náklady celé akce, o čemž byl informován i zemský úřad.

Ředitel nemocnice (mimo jiné se specializací na gynekologii) Svatopluk Veselý v květnu 1937 podpořil zřízení „Zemského ústavu pro výchovu a vzdělání ošetrovatelek při v. v. zemské nemocnici v Berehově“, přičemž do výstavby internátu byl ochoten poskytnout školící místnost. Navrhl i určité doplňky školního programu a praktického vyučování (zejména o prvky brannosti, tělesné výchovy, péče o matku a dítě, organizace ČsČK, boje proti TBC) a zaměstnání žákyní v nemocnici. V létě 1937 se Veselý obrátil na zemský úřad s tím, že zřízení školy je nutné, neboť tříměsíční kurzy u jednotlivých nemocnic se neosvědčují, protože výuka probíhá po celodenní práci v nemocnici, žacky tak jen těžko mohou kvalitně vnímat zhuštěný výklad podávaný ve večerních hodinách. Výuka měla probíhat v jazyku Podkarpatské Rusi, některé předměty česky či slovensky a něco též maďarsky, event. německy. Absolventky pak měly jistou další existenci.

Na začátku září 1937 však zemský úřad začal rovněž projevovat obavu, zda je Berehovo opravdu vhodným místem pro zřízení ošetrovateľskej školy, neboť z města odešlo vojsko i některé další úřady a plánoval se též brzký přesun krajského soudu, čímž by slovanský živel ve městě prakticky zmizel. To se projevovalo i na lékařském personálu, kde jedinými Slovany byli Čech - ředitel Veselý a jeden Ukrajinec, jenž tu působil jako smluvní ordinář. Ostatní primáři a ordináři byli buď Maďari, či židovští Maďari, resp. jeden německý Žid. Obdobný poměr byl mezi sekundáři. Toto prakticky čistě maďarské prostředí pak při tříletém studiu mohlo dle názoru úředníků ovlivnit další národnostní vývoj studentek pocházejících z často národnostně nevyhraněných nižších tříd. Počátkem prosince 1937 oslovil ČsČK ministerstvo s návrhem, aby vydalo směrnice ke zřizování ošetrovateľských škol s ohledem na jejich celkový nedostatek, přičemž přiložilo i jejich program. Tyto podklady pak na jaře 1938 poskytl ČsČK i zemskému úřadu, který v březnu 1938 projevil zájem školu zříditi. Události horkého léta a tragického podzimu 1938 však zabránily realizaci tohoto plánu.

DAVID HUBENÝ

Novoroční plesy Rusínů v Praze

Rok se s rokem sešel a znovu nastal čas masopustu a plesů. Po šedém prosincovém počasí a veselých vánočních svátcích se mnozí z nás už těšili na taneční parket. Pořídit lístky, vyleštit boty či vybrat vhodnou garderobu – to vše provází předplesovou přípravu. V posledním loňském čísle časopisu nás organizátoři znovu zvali na dva rusínské plesy. Měla jsem tu čest se obou zúčastnit, proto mohu čtenářům přiblížit, jak obě kulturní akce Rusínů v Praze probíhaly.

Prvním letošním plesem, který se uskutečnil 17. ledna, byl Juliánský ples v prostorách Vivant Hall v Praze 11. Akci zorganizovalo sdružení Karpato-rusínské krajanské centrum. Hosty při příjezdu vítali organizátoři i krojované mladé dámy, které nabízely skleničku bublinek na uvítanou. Příjemný sál a jemné folklórní dekorace podkresovaly uvolněnou atmosféru celého plesu. Také v předsáli byl připraven fotokoutek, který mohli hosté využít během celého večera. Když si každý našel svou partu a usadil se na místo u stolu, lidová muzika otevřela ples malým hudebním vstupem.

Foto Jana Tomková

Momentky z Juliánského plesu ve Vivant Hall

Letos se moderování plesu zhostila Marianna Železná, rusínská zpěvačka z obce Chmeľová, nedaleko Bardejova. Musím osobně přiznat, že jí to v krásných červených sametových šatech vsuktu slušelo! V úvodních slovech hosty přivítal po boku hlavní organizátorky Márie Chochruňové i slovenský velvyslanec Martin Muránsky. Popřál všem příjemný večer a podpořil sdružení v pořádání dalších kulturních akcí pro Rusíny v Praze a vůbec Česku. K čestným hostům patřila i delegace Rusínů z Rumunska. Nechyběl samozřejmě přípitek a pozvání na parket od lidové hudby.

Po úvodních slovech se představil hlavní kulturní host, Folklórní klub Fogáš z Ostra-

vy, který už 15 let sdružuje nadšence folklóru ze Slovenska. Slovenský soubor předvedl publiku během večera tance z východoslovenských regionů Šariš, Zemplín a něco i ze Spiše. Kulturní program obohatila také mladá generace Rusínů. Již tradičně se se svým tancem představila Nina Simčáková, gymnastka v disciplíně Freestyle Fitness. Letos zazpívaly hostům několik lidových písní i sestry Karolína a Zuzana Fialovy. Na harmoniku je doprovodila Zuzana Bindová. Všechna vystoupení měla úspěch a dostalo se jim upřímného potlesku.

Základem každého plesu je samozřejmě tanec a zábava na parketu. Letos hrála účastníkům již zmiňovaná Cimbálová muzika Fogáš a také kapela Impreza ze Svidníku. Soudě podle plného parketu u každého tanečního kola, hudební produkce zvládla svůj úkol mimořádně dobře. K vrcholům večera určitě patřila i Škola tance pod hlavičkou tanečnicků z FK Fogáš. Přestože se zpočátku hosté ostýchali, s malou podporou moderátorky Marianny Železné a tanečnicků ze souboru se parket rychle zaplnil páry, které měly chuť naučit se nové kroky. Na programu byly taneční variace z rusínských vesnic z okolí Staré Lubovne. Po několika opakováních už do hudby cifrovali i ti, kteří škoře tance pouze přihlíželi kolem parketu. Každopádně to byla zábava pro všechny zúčastněné – tančící i netančící.

Druhá letošní taneční slavnost, Rusínský ples, se uskutečnila 7. února v prostorách Highlight v Praze 5. Tuto akci zorganizovalo sdružení Rusíni.cz – rusínská iniciativa v ČR. Tentokrát hosty vítali u vchodu krojovaní mládenci s kališky kvalitního pití, které později dodalo odvalu do tance nejednomu tanečnickovi. V sále byl rovněž prostor pro focení, kde organizátoři připravili pro zájemce i rusínské vlaječky, tabulky s logem sdružení a jiné rekvizity k vlastnímu dotvoření fotografií. Kreativité se zde meze nekladly. Když se všichni přítomní hosté posadili ke svým stolům, houslistky z lidové hudby otevřely ples krátkou předehrou.

Úvodního slova se ujali hlavní organizátoři plesu ze sdružení Michal Sakmár a Jaroslav Mihalič. V několika větách přivítali přítomné hosty a poděkovali za hojnou účast. Po přípitku pozvali na parket stálíci jejich kulturního programu, Folklórní soubor Šarvanci z Prahy. Předvedl několik tanců z různých regionů východního Slovenska. V programu se soubor střídá s čestným kulturním hostem ze Slovenska – Rusínským Triem (ve složení Dominika Novotná, Dominika Sakmárová a Simona Peczár). K jejich zvonivým hlasům nebyl potřebný ani hudební doprovod. Ke zpěvu se přidali i zpěváci z pražského mužského tria Kantar, které působí pod sdružením organizace Rusíni.cz. Účinkující odměnili za povedený program přítomní hosté bujarým potleskem.

Do tance a zpěvu po programu hrála lidová hudba souboru Šarvanci a hudební skupina Nobel z Prešova. Parket se při každém tanečním kole zaplnil už během první hra-

Foto Jana Tomková

Záběry z Rusínského plesu ve prostorách Highlight

né skladby. A kdo neměl zrovna náladu na tanec, zavítal do fotokoutku nebo od baru pozoroval dění na parketu. Během večera si mohli hosté užít jak folklórní skladby, tak moderní hudební produkci. U jednoho stolu se ještě debatovalo, u druhého se už podupkávalo do rytmu – a za chvíli se většina hostů ocitla na parketu. Bylo vidět, že hudba dokáže spojit generace i přátele, kteří se setkávají možná jen jednou ročně právě při takové příležitosti.

Kdyby to jen bylo možné, tancovali bychom na obou plesích až do rána. Ale večer je krátký a jak už to zpravidla bývá, v dobré společnosti ubíhá čas velmi rychle. Jak organizátoři, tak účinkující v programu nás na pár hodin přenesli do domoviny Rusínů v Karpatech.

Alba fotografií na facebookových stránkách obou sdružení jsou důkazem, že plesy si všichni účastníci naplno užili. Můžeme se jen dohadovat, jestli po plese zůstala na pánech nějaká košile suchá, pokud na parketu poctivě vytáčeli své partnerky. V takových chvílích si člověk uvědomí, jak důležité je mít místo, kde se může cítit doma – i stovky kilometrů od rodného kraje. Plesy opět potvrdily, že rusínská komunita v Praze drží spolu a dokáže vytvořit atmosféru, na kterou se nezapomíná. Těšíme se na další tancovačky!

JANA TOMKOVÁ

Александр Духнович

210 років од народжіння русиньского просвітителя, будителя Петра Кузмяка

Каждый русиньский регион мав у історії особности, котры залишили по собі виразный слід. Дакотры в народі суть веце познаты, дакотры менше. Нажаль, же о дакотрых нашых визначных родаках знаме барз мало.

Таков особностей, котру може Русины в Карпатах іщі все не доцінили, або мало о ній знають, є Петро Кузмяк. Цалком інша ситуація є серед Русинів на „нижній землі“, на території Бачкы, Сримы, Славонії, бо Петро Кузмяк став про них великым педагогом, просвітителем, будителем.

Быв продовжователем духовных і педагогічних традицій великого нашого будителя Александра Духновича, зберателем русиньского фольклору, поетом.

О тім, же про нашу русиньску діаспору у Войводині став визначнов особностей, свідчить і то, же школа в Руськім Керестурі, котра є днес споенов школов із русиньскым навчалным языком, де є одділіня основной школы, единой днес у світі русиньской гімназії, і технічної школы, названа є якраз по Петрови Кузмякови.

Родак із Фольварку

Народив ся Петро Кузмяк у 1816-ім році (точну дату, нажалі не познаме) в селі Фольварк, днес то село має назву Страняны, і находить ся в Старолубовнянскім окресі на Словакії. В тім селі почав ходити і до школы.

Далше учів ся на гімназіях в містах Подолинець, днешня Словакія, і в мадярськім Дебреціні. У 1816-ім році вступив до стародавнього русиньского монастиря із богатой історії, до Монастиря святого Николая на Чернечій горі коло Мукачова. Там мав можливість пригатовлювати ся на учительську роботу. В тім часі здобыв педагогічну освіту в Ужгороді, але учів ся і церковный спів під веджіньом Константіна Матезоньского.

В монастирі было много церковных і научных книг, унікатных памяток русиньской писемности, ку чому мав Кузмяк приступ. Окрем материньского языка научів ся по мадярськы, латинськы, церковнославянськы, словацькы, німецькы. Тоты языковы компетенції розширили му світ, дали му веце можливостей при штудованю европской культуры.

Монастирька бібліотека, в котрій часто сидів, была про нього цінным жрідлом знань. Стіны стародавнього монастиря стали і місцьом, де писав Петро Кузмяк свої першы стихи. Лемже то, же писав світські стихи, же обдивлював европску культуру, же був слободно думаючий, не барз пасовало до монастирьского живота. Зато наконець із монастиря одышов.

В тім часі уж мав кваліфікацію учителя і нотаря – значить писаря і дрібного урядника, і вернув ся на Пряшівску Русь, де од 1838-го до 1854-го року учительовав на школах в русиньскых селах Шамброн і Якубыны, а так само в тых селах выковав обовязкы сельского нотаря і дяка (кантора) в церькви.

Учитель і будитель в Керестурі

у 1751-ім році радник Марії Терезії і адміністратор Кральовско-державного Бачского дїштрікту в Зомборі Франц Йозеф де Редл підписав першы урядный документ – Контракт о насельова-

ню 200 русиньскых грекокатолицьких родин із Земпліна до втогдышнього Великого Керестура, днес Руській Керестур. То початкы нашой старой русиньской діаспори на тых землях. А треба підкреслити, же Русины в Руськім Керестурі мали школу уж од 1753-го року, і в тій області належали довгыи час меджі найвеце школованы народы.

О сто років пізніше, у 1855-ім році, Русины до Руського Керестура просили учителя. Была то народна школа, яка належала під Грекокатолицьку церьков. Темешварьскый школьскый інспекторіат призначів за учителя до Руського Керестура Петра Кузмяка. І то був початок плодній, майже чотыри декады тырваючой педагогічної, але і просвітительской работы серед тамтешніх Русинів. В школі в Руськім Керестурі учів аж до 1892-го року, коли одышов на пензію. Выховав дакілько генерацій молодежи.

На превеликый жалі його матеріалне положіня было доста эле, Петро Кузмяк мав много дітей, а плат учителя в тых часах был барз малый. Але ани матеріална біда не боронило Кузмякови наповнити свое посланя.

Петро Кузмяк безкоштовно служыв на ниві просвітительства, будительства. Своіов патріотічний і выховнов работов заслужыв ся о того, же його Руснаци, як ся там называють нашы Русины, сохранили свої традиції, обычаї, культуру, не асімілювали ся, а навспак – розвивали.

Мож спомянути і такый интересный факт, же в Руськім Керестурі Кузмяк заочововав своїх школярів, жебы записовали народну музику і співанкы од містных Русинів. Він сам был великым зберателем нашого фольклору. Мав унікатны записы співанок і стародавних звичаїв, котры передавав молодым генераціям.

Меджі тьма, котрых выховав Петро Кузмяк за рокы свого діня, были і пізнішы высоко учены, визначны люди. Меджі них належыть криже-

вацькый епарха Діонізія Няраді, котрый є повязаный так само із Пряшівсково а Підкарпатської Русьов. Бо од 1922-го до 1927-го року был апостольскым адміністратором Пряшівской епархії, а чотыри місяці меджі роками 1938 аж 1939 был апостольскым адміністратором в Хусті.

Але можеме спомянути і далшых визначных священників – діятелів, як Михайло Мудрый, Дюра Біндас ці Гавриіл Костельник, так само много пізнішы учителя, адвокаты. Были то люди, котры вдяка Кузмякови пак далше піднимали свій народ в Бачці, Сримі і Славонії.

Дідовизна по Петрови Кузмякови

Благородну будительську роботу Петра Кузмяка оцінили такы втогдышні великы писателі як Євгеній Фенцик, Іван Силвай, Михаіл Вральєв і далшы.

Не вшытко із того, што написав і записав Петро Кузмяк было опубліковано. Не вшытко сохранило ся в рукописах. Но преді нам по учительови і будителю, котрый найплоднішыи період пережив в Руськім Керестурі, дашто лишыло ся.

Його стихи але і статі выходили в такых ужгородських газетах як Листок, Наука, печатав ся в різних календарях, місяцесловах. Дакотры записы співанок Петра Кузмяка опубліковав Михаіл Вральєв в зборнику Руській соловей. „Народная лира“. Или собрание народных пѣсней на разныхъ угро-русскихъ нарѣчіяхъ, котрый вышов 1890-ім році в Ужгороді.

Двома його стихами открывать ся Антологія поезії Бачвано-сримських руских писателюх, яка была видана в Руськім Керестурі у 1963-ім році. Але печатав ся і в далшых зборниках ці антологіях. У споминаній высше антології пишуть о нім зоставлювателі, же то был першыи „поет в нашім народі“. То свідчить і тім, же про тамтешніх Русинів был нелем педагогом, просвітителем, але і основателем або піонером тамтешньої русиньской літературы.

Учитель і будитель Петро Кузмяк вмер 13-го януара в році 1900 в Руськім Керестурі.

Школа в Руськім Керестурі, котру сьме на початку спомянули, і котра названа є по нім, была одкрыта по Другій світовій войні. Але нелем школа припоминає там тоту велику особность. В Руськім Керестурі має Петро Кузмяк і свою бусту, на дворі школы. Буста была одкрыта у 1966-ім році, і її автором є Сілвестер Макаї, містный умелець, скульптор. Так само є в Руськім Керестурі по Петрови Кузмякови названа една уліца.

Якраз тот рік минать 80 років од часу, коли Русины із Руського Керестура почали насельовати ся і в Новім Орахові. Ани там не забыли на свого великого учителя, будителя, по котрім назвали свое культурно-умельцьке общество.

Шкода лем, же дома не є нікто пророком. В роднім Фольварку – Странянах, дотепер Петро Кузмяк не є звиченый жаднов адматнов ізбов, ани бустов, ці холем таблов, котра бы вшыткым домашнім і навцівникам припоминала, же якраз в тім русиньскім селі народив ся тот, котрый выорав глубоко борозду в нашій історичній діаспорі, і вдяка котрому доднес Русины на „нижній землі“ суть.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

PROHLÁŠENÍ

členů Rady vlády pro národnostní menšiny k 4. výročí začátku plnohodnotné invaze Ruska na Ukrajinu

Právě uplynuly čtyři roky od onoho temného rána, kdy ruští vojáci neoprávněně překročili hranice sousední země. Začali jí dobývat a ničit, systematicky znásilňovat, mučit, unášet a vraždit její obyvatele. Její stateční obránci se jim postavili na odpor a Ukrajina za to platí nepředstavitelně vysokou cenu.

Česká společnost zareagovala tak, jak je jí to ve chvílích velkých dějinných vzepětí vlastní. Otevřela dveře svých domovů a přijala nejvyšší počet válečných uprchlíků v přepočtu na počet obyvatel – převážně žen a dětí. ČR se stala i pro ostatní státy EU příkladem země, která dokáže být solidární ve všech ohledech.

O čtyři roky později ruský teror pod Putinovým vedením nikterak nepolevuje, naopak čím dál silněji trýzní ukrajinské obyvatelstvo a plánovitě ničí civilní infrastrukturu země. Ukrajínští uprchlíci v ČR se mezitím integrovali do české společnosti a stali se mj. příjmem pro hospodářský rozvoj.

Majoritní názor české společnosti je to, kdo je obětí a kdo agresorem, jakož i na to, zda a jak pomáhat, se od r. 2022 nijak výraz-

ně nezměnil. Čerstvým důkazem budiž obrovský zájem Čechů o sbírky na pomoc mrznoucím ukrajinským městům. Potvrzením je také řada průzkumů veřejného mínění z poslední doby vč. toho, který ukazuje, že 62 % obyvatel podporuje pokračování české muniční iniciativy. Navzdory tomu se současná politická reprezentace ČR od podpory Ukrajiny postupně odklání a strká hlavu do písku před největším bezpečnostním ohrožením naší země za poslední dekady, jež představuje ruská agresivní válka za našimi humny.

Vysoce postavení představitelé ČR by měli vzít v potaz většinový názor české společnosti a přestat předstírat, že největší hrozba pro bezpečnost naší země neexistuje nebo že ji za nás vyřeší někdo jiný. Slova premiéra o tom, že mírová jednání se nás netýkají a jsou věcí velmocí, jsou podobně nebezpečná, jako hanebné rasistické výroky na adresu ukrajinské menšiny z úst předsedy PS PČR. Tento přístup nesvědčí o silné a suverénní politice ČR, již se představitelé koalice verbálně zaštiťují, nýbrž o jejich zbabělosti. Ta se nám v minulosti vždy vymstila, ať už

mluvíme o situaci v zemi po kritických událostech let 1938, 1948 nebo 1968. Tehdy se ke slovu naplno dostali oportunisté, hochštapleři a kolaboranti a důsledky byly tragické. Nesmíme připustit podobný vývoj.

Jsme zástupci občanů ČR, kteří se podílejí na formování hodnot této země, na budování její prosperity. Země, která je naším domovem. Jsme zástupci občanů ČR – příslušníků národnostních menšin. V kontextu výše popsaného si však troufáme tvrdit, že artikulujeme většinový názor české společnosti. Apelujeme proto na představitele vládní kóalice, aby při formování domácí a zahraniční politiky postupovali v souladu s přáním majority, což nyní nečiní.

Vyzýváme premiéra, aby v této přelomové době za nás na domácí i zahraniční půdě nenechal mluvit extremisty, jejichž krajní názory jsou v přímém rozporu s míněním převážné části obyvatelstva země a jdou proti zájmům ČR. Nedopusťme, aby se Česká republika ocitla na špatné straně dějin.

Členové Rady vlády pro národnostní menšiny, únor 2026

SK SLAVIA vzpomněla 115 let narození skvělého brankáře

Alexa Bokšay: 27. 3. 1911 – 27. 8. 2007

Bokšayovy hráčské bilance: ve Slavii profismlouva 1937–1945, za A-mužstvo odehrál 98 zápasů celkem, z toho 33 ligových a 10 ve Středoevropském poháru (1937–1943), za rezervní celek 17 přátelských (1942–1944). Reprezentační bilance: dvakrát za výběr protektorátu Čechy a Morava (1939–1940) a jeden duel ve výběru Prahy (1939)

Vyhrál nám to Bokšay! Tato slova Vlasty Kopeckého vyřčená hned po závěrečném hvizdu rozhodčího po slavném finálovém duelu Ferencváros – Slavia 0:2 ve finále Středoevropského poháru 1938 se dostala příštího dne do titulku článku Magyár Nemzeti Sport. Nebyla nadnesená. Ačkoliv dobře zahrála celá naše jedenáctka, výkon brankáře v modrém svetru čněl nade všechny muže na trávníku. Ten den a v tomto zápase odvedl skutečně „životní výkon“. Po zranění Františka Pláničky na nedávném mistrovství světa byl jeho budapeštský výkon doslova darem. Slavia tento ročník chtěla velice moc vyhrát. Byl to už dvanáctý ročník a naši borci byli až dosud vždy jen „ko-runním princem“. Až teď. Bokšay byl skutečnou a nezpochybnitelnou „jedničkou“.

Přišel k nám v pravou chvíli. Patřil mezi tu hrstku „létajících učitelů“, která v zelených dresech rusínského klubu Rusj Užhorod vybojovala v napínavé baráži nejvyšší soutěž – I. ligu. Hned sice sestoupili (1936/37), ale rusínský učitel na brankové čáře vedení Slavie zaujal. Byl nejlepším mužem svých barev

a Plánička právě ohlašoval po dohodě s vedením ukončení kariéry.

Už na mě nezbyly ani tepláky. Kariéru přerušilo vážné zranění v roce 1940. Byl získán Finek, kterého trenér Seifert favorizoval a Bokšay už nikdy nebyl „jedničkou“. Kdy naposledy oslnil? Ve svém šestém – a posledním – derby se Spartou. 28. 2. 1943 při zimním turnaji profesionálů v Primátorském poháru. V útoku si zahráli tři dorostenci! Vycpálek, Hemele a Buzek. Sparta byla jasně lepší, měla spoustu šancí, ale skončilo to 1:1. Nás doslova „spasila“ nádherná falšovaná střela Vlasty Kopeckého. Bokšay ze sestavy zmizel. Květen 1945: Je po válce. Přišel na trénink. Trenér ho ale uvítal slovy: „Už pro tebe nemám ani tepláky. Mám tu pět brankářů.“ Pochopil svůj smutný konec.

To jsou ale paradoxy! Od „Vítězného Února“ 1948 byla Slavia v nelibosti a pak doslova v klatbě. Paradox doby? Nedávní „prohnilí profesionálové hrající jen pro peníze“ pracu-

jíci s reprezentací jako trenéři.. Ze Slavie vedle Bokšaye i Čambal (junioři ČSR), ale především Ženíšek, Luka a nezapomenutelně Vytlačil (mistrovství Evropy 1960 třetí místo, vicemistři světa 1962 v Chile, olympijské stříbro 1964).

Bokšay se spolu s Pláničkou a Nejedlým ze Sparty nejvíce zasloužili o vzpomínkové zápasy Československo – Rakousko (neboli Hoši zlatí versus Wunderteam) v roce 1956. Praha i Vídeň viděly dva vyprodané duely. Jen po pořádek: doma jsme vyhráli 5:3 a v Prátru remizovali 3:3. V obou případech chytl Plánička první půli a Bokšay druhou.

Návrat do Slavie. Po té československo-rakouské „velké slávě“ se naši internacionálové dohodli – režim už neprotestoval a nebrzdil –, že odehrají podobné zápasy Sparta-Slavia. Rok 1958 zažil znovu dva vyprodané zápasy bývalých hvězd. Na naší straně stáli znovu v brance Plánička s Bokšayem. V Edenu výhra 4:1, na Letné remíza 4:4. Bokšay pomohl klubu jako překladatel při Středoevropském poháru 1959 v duelu s MTK Budapešť a začal s ním spolupracovat trvale. Ve staré gardě i jako výrazný průvodce zahraničních klubů (tlumočil do němčiny, maďarštiny, ruštiny, srbochorvatštiny a bulharštiny, využíval svou učitelskou aprobaci). Dělal to velmi spolehlivě dlouho řadu let. Ve stáří na něj klub pamatoval několika medailemi a oceněními.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ